

## Egy valóságos antifasiszta ellenálló <sup>(1)</sup>

**A forrásközlés Bende József bányamérnök sorsát mutatja be, akit a nyilasok Sopronkőhidára hurcoltak. Az 1945 májusában közzétett jelentések letartóztatásának okait, internálásának körülményeit és a visszatérése utáni ellentmondásos helyzetet mutatják be az iszkaszentgyörgyi bauxitbányában.**

### Bevezetés

Valóban voltak Magyarországon antifasiszta ellenállók. Voltak, akik megtagadták az eskütételt Szálasi-ra, bújtatták az üldözötteket, rejtgették a németek elől az ország kincseit. Közéjük tartozott Bende József bányamérnök is, egy multinacionális nagyvállalat felelős beosztású vezetője.

A bányászat veszélyes üzem. A háború éveiben, és más, politikailag hisztérikus légkörű időkben még fokozottabban veszélyes, amikor nem csak bányabeomlás, vízbetörés, szénpor- és sújtólégrobbanás fenyeget, hanem a politikai beavatkozás is.

Bende József éppen a legveszélyesebb időkben, 1942. november 16-tól 1948 közepéig állt az *Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt.* szolgálatában, az iszkaszentgyörgyi bányüzem főmérnökéeként. A vállalat 1941-ben kezdte meg a bauxit kitermelését ezen a telepen, amelyet Kincsesbányának is neveztek. Az alumíniumgyártás alapanyagának termelése és feldolgozása a világháború éveiben a hadiipar fejlesztésének nélkülözhetetlen feltétele volt. A vállalat és bányüzem jelentősége megsokszorozódott.

Az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. a második világháborút megelőző években is kiemelkedő szerepet játszott az ország gazdasági életében. 1917-ben alakult az 1903-ban felfedezett bihari bauxit kitermelésére. A trianoni békeszerződés után valamennyi bányája a határokon túra került, de romániai és olaszországi vállalatok alapításával sikerült legalább részben saját tulajdonban tartani azokat. A bauxit iránti kereslet már az első világháború éveiben megnőtt, Németország ugyanis 1914-től nem vásárolhatott Franciaországtól bauxitot, és emiatt a németek 1915-ben megkezdték a Bihar-hegység bauxittelepeinek fokozottabb kitermelését. Az 1920-as évek elején egy addig ismeretlennek számító erdélyi bányamérnök, Balás Jenő fedezett föl nagy kiterjedésű bauxittelepet a dunántúli Gánton, majd ugyanabban az évben Halimba-Taliándörög térségében is bauxitlőhelyek váltak ismertté.

Az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. helyzete 1923-ban a *Bauxit Trust A. G.* megalapításával szilárdult meg: a svájci tulajdonú holding koordinálta a Magyarországon, Csehszlovákiában, Görögországban, Jugoszláviában, Olaszországban és Romániában alapított bauxitbánya-vállalatok működését. A konszern tényleges irányítását azonban az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. látta el. A konszern ettől kezdve a világ bauxittermelésében a harmadik helyen állt. 1938-tól a magyar vállalat magyarországi és külföldi bányái a német hadiipar legnagyobb szállítóivá váltak, egyidejűleg a német befolyás is egyre erőteljesebb lett. Németország a teljes magyar bauxitkincsekre igényt tartott, miközben az alumíniumgyártás magyarországi fejlesztését nem támogatta. 1939-ben Hiller József tervet készített egy nagyszabású timföld- és alumíniumgyár létesítésére, de ez vegyes fogadtatásra talált. A magyar kormány támogatta, a Bauxit Trust A. G. -ban részt vevő német cégek azonban elleneztek, mint ahogy a konkurens *Magyar Bauxitbánya Rt.* is, amelynek Ajkán és Székesfehérvárott működött timföldgyára, illetve alumínium-feldolgozó üzege. Az 1934-ben alapított, a konszernhez tartozó *Bauxit Ipar Rt.* mosonmagyaróvári timföldgyarának kapacitását bővítették, új gyárat azonban csak a német *Vereinigte Aluminiumwerke A. G.* közreműködésével alapíthattak 1941-ben Almásfüzitőn, *Dunavölgyi Timföldipar Rt.* néven. A gyár építését 1946-ban már a *Dunavölgyi Timföldipar Rt. Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.* fejezte be. 1944-ben a német hadsereg gyakorlatilag átvette a magyarországi bányák irányítását. A dunántúli bányákat a *Wehrmachtsgefolge* egyik legutóképebb szervezete, az *Organization Todt* irányította. A vállalat vezetőjét, a magyar bauxitbányászat és alumíniumipar megszervezőjét, Hiller Józsefet 1944. június 22-én elhurcolták (1944-ben, ismeretlen időpontban Mauthausenben meghalt), és Damngang Andrást, a *Fémáru-, Fegyver- és Gépgyár Rt.* jobboldali beállítottságú vezérigazgatóját helyezték a konszern élére. Az orosz hadsereg közeledésekor megindult a dunántúli bányák - Gánt, Halimba, Iszkaszentgyörgy, Óbarok - mozdítható készleteinek és üzemi berendezéseinek elszállítása Németország felé. Gántról 14 167 000, Iszkaszentgyörgyről 2 200 000, Óbarokról 80 000 pengő értékű bányafelszerelést és gépet vittek el a németek, de a mérnöki műszereket és a térképeket is vitték. Amit nem szállítottak el a németek, azt később elvitték az oroszok. A helybeliek - mérnökök és bányászok - próbálták menteni, ami menthető volt. Bende József mérnök Iszkaszentgyörgyön Diesel mozdonyokat, motorokat, szivattyúkat és egyéb, a bányaművelésben használt, általában nagy méretű berendezéseket rejtett el. Az igazsághoz tartozik, hogy a vállalatnak a németekkel együttműködő vezetői tudomásul vették Bende akcióját, miután a mérnök ehhez előzetes engedélyüket kérte. A vállalat vagyonát titokban azok a jobboldali érzelmű, de jóérzésű vezetők is próbálták menteni, akik különben szívesen fogadták a németeket a nyilasokat, és engedelmeskedtek a németek parancsainak.

1945-1946-ban az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. óriási erőfeszítéseket tett külföldre hurcolt javainak visszahozatalára. Ausztria, Németország, Csehszlovákia területéről, továbbá az amerikai megszállási övezetből sok gépet, berendezést sikerült visszaszerezni, persze, nem mindent. Az elhurcolt javak felkutatása céljából indult külföldi kiküldetéseket a magyar kormány azért engedélyezte, mert a potsdami szerződés értelmében a vállalatban lévő, a teljes vagyon 42,24%-át kitevő német érdekeltség szovjet kézbe került, és megalakultak a magyar-szovjet bauxit-alumínium társaságok, közöttük az

*Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. Magyar-Szovjet Bauxit Alumínium Rt.*

A bauxitbányászat és az alumíniumtermelés államosításáról szóló 1948. évi XIII. törvény értelmében állami tulajdonba vették a következő szovjet-magyar vegyes vállalatokat:

§ az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt.-t (Gánt, Iszkaszentgyörgy, Óbarok), leányvállalataival, a *Victória Vegyészeti Művek Rt.*-vel és a *Tapolcai Bánya Rt.*-vel (Halimba) együtt,

§ a Magyar Bauxitbánya Rt.-t (Nyírad, Perepuszta, Nagyarsány), a Dunavölgyi Timföldipar Rt. almásfüzitői timföldgyárát.

Állami tulajdonba vették a tisztán magyar tulajdonú bauxittermelő és feldolgozó vállalatokat is:

§ a *Bauxit Termelő Rt.*-t,

§ a *Bauxit- és Vasércbánya Kft.*-ből a bauxitbányát,

§ a *Velty István olaszfalusi bányáját* (az eplényi bányát),

§ a *Bauxit Ipar Rt.*-t,

§ a *Weiss Manfréd Alumínium Művek Rt.*-t,

§ a *Sigg Alumíniumgyár Rt.*-t,

§ a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt.* felsőgallai alumíniumkohóját és bauxitcement üzemét és a *Magyar Fémlémezipar Rt.* üzemét.

§ Kimondta ugyanakkor a törvény (10.§), hogy a rendelkezések (az állami tulajdonba vétel) nem vonatkoznak azokra a részvényekre, amelyek 1947. január 1-jén külföldi állampolgárok vagy külföldi jogi személyek tulajdonában voltak. Ez azt jelentette, hogy a magyar-szovjet vegyes vállalatok - köztük az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. - szovjet részvényei a Szovjetunió kormányának kezébe kerültek. A magyar részvényesi jogokat a magyar állam gyakorolta.

Azokból a vállalatokból, amelyekben nem volt szovjet részesedés, 1948-ban megalakult az ALBART, az *Állami Bauxit-Alumínium Rt.*, amely nem lett hosszú életű; 1949. január 1-jei hatállyal felszámolták, a benne tömörült cégekből nemzeti vállalatok alakultak.

Az iszkaszentgyörgyi bánya az *Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. Magyar Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.* keretében folytatta a termelést. 1949. november 19-én a MASZOBAL-on belül önálló vállalatként megalakult az *Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya Vállalat*, Pjotr Nyesztyerenko igazgató és Altai Ottó főmérnök vezetésével. (Önálló vállalat lett a *Gánti Bauxitbánya* is.)

1950. január 1-jén a vegyes vállalatok fúziójával létrejött a MASZOBAL, *Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.* A magyar-szovjet vegyes vállalatok 1954-ben szűntek meg, amikor a magyar állam megvásárolta a szovjet tulajdonrészt. A bauxitipari vállalatok vezetését a Vegyipari és Energiaügyi Minisztérium Alumíniumipari Igazgatósága vette át. Az iszkaszentgyörgyi bányüzem egy ideig önállóan működött, majd 1958. január 1-jei hatállyal a Gánti Bauxitbánya Vállalattal összevonták, és megalakult a *Fejér Megyei Bauxitbánya Vállalat*. A bauxittermelő és feldolgozó gyárak 1963-tól a *Magyar Alumíniumipari Tröszt* tagvállalatai lettek. A trösztii vállalatokból alakult meg 1991-ben a HUNGALU Rt., illetve a *Bakonyi Bauxitbánya Kft.* A HUNGALU jelenleg végelszámolás alatt áll, de a bauxitbányászat nem szűnt meg teljesen. Halimbán, Fenyőfőn és Iszkaszentgyörgy térségében ma is bányásszák a magyar ezüst nyersanyagát.

Bende József bányamérnök 1905. február 11-én született Hajóson. Középiskolai tanulmányait a cisztercita rend bajai főgimnáziumában végezte. A soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolán szerzett bányamérnöki oklevelet 1931-ben. 1935 elejéig a *Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.* szénkutató fúrásainál végzett felvigyázói, mélyfúrási és geológiai munkákat. 1935-ben a Gálócsy-féle kohómérnöki iroda számára készített összeírást az ország szénkészletéről. 1936-1939-ig az *Első Dunagőzhajózási Társaság* pécsi bányáinál dolgozott, először a Széchenyi akna főaknása, majd a pécsújhelyi szénelőkészítő aknása, végül üzemmérnöke lett. Közben, 1937-38-ban katonai szolgálatot teljesített. 1939-től a *Magyar Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak* rozsnyói vasércbányászatánál a mérnökség és az ércelőkészítő műnek a vezetője volt, ezt követően a dorogi XII-es akna vezetője.

1942. november 16-án lépett az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. szolgálatába, az iszkaszentgyörgyi bányaüzem főmérnökeként, ahol komoly érdemeket szerzett a mélyműveléses bauxitbányászat megindításában. Szakmai körökben a hazai földalatti bauxitbányászat egyik úttörőjeként tartják számon. 1945. február 14-én a nyilasok letartóztatták, Sopronkőhidára, majd Németországba hurcolták. 1945. októberben tért haza, és kiemelkedő szerepet játszott az iszki bauxitbányászat újjászervezésében.

1948-ban kártevés gyanújaival elbocsátották az Alumíniumérc, Bánya és Ipari Rt.-től. Állítólag a Szovjetunióba „exportált” - azaz jóvátételre szállított - nyersanyagot „a megrendeltnél rosszabb minőségben szállította.” Kiderítették azt is, hogy cisztercita gimnáziumba járt, és emiatt „klerikális beállítottságúnak” minősült.

1948. szeptember 1-jétől a tatabányai szénbányák XII-es aknájának vezetője lett, ahol sorsa ismét tragikusra fordult. A vezetése alatt állott aknában következett be a magyar szénbányászat egyik legsúlyosabb szerencsétlensége. 1950. december 30-án 23 óra 20 perckor egy sújtólégrobbanás 81 halálos és 15 sebesült áldozatot követelt. A XII-es aknában bekövetkezett sújtólég- és sorozatos szénporrobbanás - mint azt az egyik vizsgálati jelentés megállapította - olyan erejű volt, hogy az a majdnem 160 m-es függőakna záró fedelét felnyomta, és az 550 m hosszú lejtakna bejártánál is érzékelhető volt. A mentőcsapatoknak csak 79 áldozat holttestét sikerült megtalálniuk, és legalább kilenc holttest annyira összeégett, hogy azonosíthatatlanná vált.

A balesetet az ÁVH [Államvédelmi Hatóság] által vezetett vizsgálat szerint az okozta, hogy bizonyos munkahelyeken nem szellőztettek megfelelően, a szénport nem kötötték meg, és ráadásul nem sújtólég-biztos robbanóanyaggal robbantottak (omlasztás céljából). Mivel a detonációt elindító robbantómester maga is meghalt, a szerencsétlenségért elsősorban Bende Józsefet, a bánya üzemvezető főmérnökét, másodsorban a főbányamestert, harmadsorban a körletaknászt tartották felelősnek a szellőztetés elégtelensége és a szabálytalan robbantás engedélyezése miatt. Ezek alapján az ÁVH (valószínűleg ipari elhárítási) nyomozója Bende József üzemvezető főmérnök, Becsák József főbányamester és Kornély József bányakörlet-vezető őrizetbe vételére tett javaslatot. Az 1951. január közepén elkészült összegző nyomozati jelentés a felelősnek tartott vezetők esetében már a politikai motívumokat igyekezett kidomborítani. Bende esetében felemlegették azokat az okokat, amelyek miatt az Alumíniumérctől elbocsátották. Mivel mindhárman elismerték, hogy súlyosan megszegtek több bányabiztonsági előírást, minden készen állt a tudatos károkozás vádjához.

Az utasításnak megfelelően a Budapesti Megyei Bíróság 1951. február 12-én Bende József főmérnököt és Becsák József főbányamestert 15-15 évi, Kornély József körletvezetőt 6 évi börtönrre ítélte emberi életek halálos veszélyeztetése és társadalmi tulajdon megrongálása miatt. Másodfokon a Legfelsőbb Bíróság nemcsak elutasította a fellebbezésüket, hanem cselekményüket részben át is minősítette: mivel nem biztosították a megfelelő szellőztetést, ezért „a bánya üzemen tartásával, a szén kitermelésével kapcsolatos jogszabályok értelmében tett hatósági rendelkezéseken, az Általános Biztonsági Szabályzaton alapuló kötelességüket szándékosan megszegték, és ezzel a népgazdaságnak a tatabányai szénmedencére vonatkozóan előírt részletterv megvalósítását veszélyeztették.”

Bende elítéltként is bányatervező munkát végzett. 1955-ben derült ki ártatlansága, február 1-jén egyéni kegyelemmel szabadult. Haláláig megbecsült szakembere maradt a *Bányászati Tervező Intézet*nek. Budapesten halt meg 1972. április 21-én.

Az alábbiakban Bende József letartóztatásával és hazatérésével kapcsolatos dokumentumokat közlünk, amelyek abban az időszakban keletkeztek, amikor az üzemi és igazoló bizottságok megkezdték működésüket a vállalatoknál, és amikor a németek által okozott veszteségek bűnbakjait keresték. Bende József személye ekkor a figyelem középpontjába került. Elítélésével kapcsolatban azt is kutatták, hogy kinek a feljelentése vezetett letartóztatásához. Így került gyanúba Altai Ottó, a vállalat főmérnöke is. Nem lehetünk bizonyosak abban, hogy az ellene felhozott vádak megfelelnek a valóságnak. (Őt internálták, de néhány hónap után kiszabadult, és a MASZOBAL alkalmazásában dolgozott.)

Korányi László igazgató feljegyzése Bánkuti Antal főaknász és Hafner Ferenc felvigyázó beszámolója alapján készült. Ők mindketten segítették Bende Józsefet a gépek elrejtésében, Altai Ottóval szemben viszont elfogultan nyilatkoztak.

## Források

## Korányi László igazgató helyzetjelentése az iszkaszentgyörgyi bányáról

Helyzetjelentés

Br. Ka/Dr. Kné.

### ISZKASZENTGYÖRGYI HELYZETJELENTÉS

Bánkuti Antal. főaknász és Hafner Ferenc felvigyázó beszámolósa alapján (1945. V. 3.)

1944. október 15-én a bánya összes emberét felszólították, hogy tegyék le az esküt Százalira. Bende megtagadta az eskütételt. Bánkuti és Hafner az eskütétel idejére elhagyták a telepet, és így ők sem tették le az esküt. Bende üldözése ezzel vette kezdetét.

A Todt szervezet parancsolt Iszkan, Damming és Graul támogatásával. Az oroszok közeledésekor a gépek elszállítását a Todt szervezet irányította. Tischler, a Todt szervezet vezetője bejelentette, hogy a mélyművelési felszerelést nem szállítják el. Bende Dammingtól és Graultól felhatalmazást kért a visszamaradt gépek elrejtésére, és ezt tőlük írásban meg is kapta.

December 9-én Damming, Graul és Altai elmenekültek. Távozásuk után Bende Bánkutival és még néhány megbízható emberrel, úgy, hogy arról mások tudomást ne szerezhessenek, a bánya két helyén négy Diesel mozdonyt, két 24 lóerős nyersolajmotort, 14 elektromotort, 11 szivattyút, a műhelyek asztalos, kovács és lakatosszerszámaikat, a Karlik tárcsa könnyű alkatrészeit és sok egyéb anyagot befalazott.

Bánkuti magánál őrizi Hubiczkynak december 12-én Komáromból Bendéhez intézett levelét, melyben kérdezi őt, hogy alkalma volt-e a visszamaradáshoz, továbbá közli, hogy Nemes áhíreket terjeszt róla /: Bende az oroszokat várja?/:, és az áhírek terjesztését most más folytatja /: Bánkuti szerint kétségtelenül Altai:/

Február 3-án Altai egy Irle nevű Todt szervezeti főhadnaggyal érkezett vissza a hátramaradt gépek elszállítása ügyében. Kb. február 10-én Bodajkra érkezett Graul, Nemes és Térczeli. Graul bejelentette, hogy főképp azért jöttek vissza, hogy a hátramaradt gépeket elszállítsák. Graul követelésére őt a gépek rejtékelyére kellett vezetni.

Február 12-én Komáromból egy nyilas repülőbizottság érkezett. A bizottságot Altai saját lakásában látta vendégül, úgy az étkezésekre, mint az éjszakákra. A bizottság Bíró nevű tiszthelyettes vezetésével Bendét és társait, közöttük Bánkuit is, továbbá többek között Grault is kihallgatta. Bende kihallgatása után azt mondta Bánkutinak, hogy úgy érzi, Graul nem állt ki értük.

A Bende elleni vádpontok a következők voltak:

- 1./ A gépeket elrejtette.
- 2./ Lengyel internáltakat visszatartott a tovább-szállítástól.
- 3./ 180 román munkaszolgálatost is visszatartott.
- 4./ Két zsidó orvost bűjtatott.
- 5./ Katonai felmentéseket szerzett olyanoknak, akik nem dolgoztak az üzemenél. /: Ez nem felelt meg a valóságnak./.

A kihallgatások február 15-én értek véget, és akkor este 6 órakor Bendét elhurcolták. A Bendét elhurcoló csendőrtörzsrőrmester azt mondta, hogy Bendét Pétre viszik. Bánkuti ezért Péten érdeklődött. Megállapítást nyert, hogy az odahurcoltak egyik részét azonnal kivégezték, másik részét Veszprémbe, harmadik részét ismeretlen helyre vitték tovább. Bendét ismeretlen helyre vitték.

Graulék kb. március 15-ig voltak Bodajkon.

Bende elhurcolása után megindult az elrejtett gépek kiszállítása a bányából. Szászkirály aknász nagy lelkesedéssel segítet ebben a munkában. Damming folyton vagon szerzési ügyben tárgyalt. 11 vagonat szereztek, és azokat megrakták. Március 18-án éjjel 2 órakor a 11 megrakott vagon a mi mozdonyunkkal Pápa felé elindult. Pápán még látták a vonatot, de azután nyoma veszett.

Farkas halimbai főaknász azt mondta, hogy Graul nála járt, és megemlítette, hogy Bende főtárgyalása március 14-re volt Sopronkőhidán kítűzve, de sem ő, sem Dammang nem tudtak megjelenni, mert az idézést késve kapták kézhez. Egy orosz kapitány Pavelik Gyulának azt mondta, hogy Bende 17 km-re az osztrák határtól internálótáborban van, és 3-4 nap múlva fog kiszabadulni, de azóta kb. egy hónap telt el. A fehérvári orosz városparancsnokság Bende holléte után kutat, és közölte, hogy az internáltak igazolása 2-3 hónapot vesz igénybe.

Altai ellen a gépek elszállításával kapcsolatos működésén és a fentiekben szereplő cselekedetein kívül Bánkuti elmondása alapján még a következők szólnak:

Agyonlövéssele fenyegette azokat, akik nem akartak nyugat felé vonulni. A munkabéreket 9-10 napra nem fizette ki, viszont nagyobb összeggel /: Hafner szerint kb. 130 000 pengővel:/ távozott, és az üzemiéket zsríját - ami kb. 200 kg volt - eltüntette. Ezen vádpontok alapján a bánya emberei feljelentést tettek Altai ellen. A rendőrség elrendelte körözését, majd az iszkai rendőrség április 26-án útnak indította embereit, hogy Altait Sopronban letartóztassák.

Korányi László megjegyzése: Altai április 28-án Sopronból Budapestre indult, és május 2-án a központi irodában jelentkezett, tehát az elfogására kirendelt rendőrséget kétségtelenül elkerülte. Május 3-án nem jutott be az irodába, mert Budán munkára fogták be. Május 4-én megjelent szobámban, és az üzemi bizottság hívására a politikai rendőrség ott tartóztatta. A rendőrségre engem beidéztek ügyében. Ott Tímár László csoportvezetőnek előadtam, hogy az Altai elleni vádak csak Bánkuti előadásából ismerem, és azokat Tímárnak kívánságára az ezen helyzetjelentésben foglaltak szerint jegyzőkönyvbe diktáltam.

Körözés alatt vannak még a következők:

Kovács István főgépész és annak leánya,  
Horváth János nyilasvezér, főszerelő,  
Szabó János nyilasvezér, üzemi telefonszerelő.

Az üzem kifosztásakor *elvittek* az egyetlen normálnyomtávú gőzmozdonyt, mind a tíz Diesel mozdonyt, a vitlákat és az összes bányafát.

*Visszamaradt:* 1 gőzmozdony az 5-ből /: 80 LE 760 mm nyomtávú:/,  
Bodajkon állítólag 3 drb. van.

3 Bagger, 2 üzemképes,  
1\*30, 2\*40 és 1\*24 LE-es elektromotor,  
a Karlik tárcsa nehézkalktrészei,  
aludur távvezetékanyag,  
1 transzformátor,  
3 szivattyú,  
sok, kisebb javításra szoruló csille,  
fűrógépek,  
fejtőkalapácsok,  
szénapátok/: szív alakú lapátok nincsenek:/  
gépszíjak/: a mélyműveléshez szükséges mennyiségben:/,  
kb. 10 tonna gömbvas, 5-20 mm ø /: kb. a fele szükséges:/,  
kb. 10 tonna sínszeg,  
kb. 200 m<sup>3</sup> tölgyfapalló, 10-20 \* 30 - 50\*300-600 cm<sup>3</sup>

/:előreláthatólag nem lesz rá szükség:/

kb. 15 000 m németektől elszedett 16 mm ø drótkötél,

/: legfeljebb 5000 m szükséges:/,

kb. 3500 m, a németektől elszedett, 22 mm ø drótkötél

/: kb. 500 m kell egy évre:/

kb. 4000 kg BB, illetőleg ricinusolaj /: egy évre kb.

2000 kg szükséges:/

kb. 1100 kg karbid /: kb. 3-4 hónapra elegendő:/

kb. 800 liter nyersolaj /: ez rövid időre elegendő:/

1 szekér, két lóval,

1 tehén.

Az épületek kis tető és üvegtárolt eltekintve, épek. A bútorok és iroda-felszerelések nagyrészt megvannak. Három írógép van, Altai bútorait a kommunista párt lefoglalta, de a helyszínen hagyta.

A bányavágatokra vonatkozó rétegvastagságok és analízisek Bánkutinál vannak. A külszíni adatok Molnárnál voltak, de ő megszökött, és mivel Bende elhurcolásában neki is része volt, aligha fog visszatérni.

A mohai rakodónál a vízlágyító elpusztult.

A felrobbant vasúti híd végleges helyreállítása folyamatban van, és kb. 2 hónap múlva lesz kész.

Jelenleg Bánkuti vezetésével a bányának kb. 70 embere dolgozik, de ez a létszám az erdélyiek visszaköltözésével hamarosan 40-re fog lecsökkenni. 10-15 nyilas munkaszolgálatos is dolgozik.

*Állásukban megmaradnak:*

Bánkuti Antal főaknász,  
Gerencsér Sándor szállítási tisztviselő, Moharakodón,  
Halasi Gábor főaknász,  
Pollák Frigyes aknász.

*El akarnak távozni:*

Zsurka József aknász,

Weisz Géza "

Szászkirály Nándor aknász.

Bánkuti vezetésével valamennyien, mint munkások dolgoznak. Az élelmezést Bánkuti, részben a nyilasok által visszahagyott anyagból, kb. a régi áron oldotta meg. Mivel már hosszabb ideje pénz nélkül állottak, részükre Schalta igazgató 30 000 - pengőt fiztetett.

A kibányászott és elszállításra váró bauxit mennyisége az új rakodónál 25 000 tonna és a József aknánál ca. 2000 tonna.

A mélyművelésnél a termelés és szállítás kb. két hónap múlva lenne megindítható, napi 300 tonnával, amennyiben a szükséges ember és anyag rendelkezésre áll.

A külszínen kb. 10 000 van letakarítva, ebből 4000 tonna lesz kitermelhető, de 6000 tonna kitermelése nem jöhet szóba, míg vitlákat nem szerzünk be.

Bitónál idővel 2-15 m takarórteggel alatt fekvő 6-8 m vastagságú bauxit lesz kitermelhető.

A helyzetjelentés mellékletét képező „az iszkai üzem szükségletei” című összeállítást Bánkuti egy példányban hozta magával azzal a megjegyzéssel, hogy ez a szükséglet-összeállítás kb. tájékoztatást nyújt arra is, hogy mit raboltak el az üzemből.

1945. május 9.

Korányi László

Z 330 Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt., Vezérigazgatóság, 9. csomó 172. tétel

## **Az Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt. Személyzeti és Munkaügyi Osztályának feljegyzése Bende Józsefről**

(Feljegyzés tárgy nélkül.)

Bende Józsefet Sopronkőhidára szállították, ahol tárgyalására nem is került sor, sőt ki sem hallgatták, csak az iszkaszentgyörgyi üzemnél felvett jegyzőkönyvek alapján tartották fogva. Nagycsütörtökön a sopronkőhidai foglyok egy 130 főből álló csoportját - köztük Bendét - gyalog menetben Németország felé irányították. Bende főmérnök szökést kísérelt meg, és ez alkalommal a lábán megsérült, így a háromhetes gyalogmenetet nagyon megsínylette.

A csoportot Münchentől 20 km-re lévő faluba szállították, ahol április folyamán felszabadultak. Néhány héten belül onnan hazakerült, és folytatta munkáját Iszván.

## Kincses

*Z 1051 Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt., Személyzeti és Munkaügyi Osztály, 10. csomó, Bende József személyi dossziéja.*

### Altai Ottó főmérnök tájékoztatása Bende József letartóztatásáról

Dr. V./Dr. Kné

Feljegyzés (másolat, tárgy és címzett nélkül)

Folyó hó 23-án Altai Ottó főmérnök kérésére dr. V. J. kiment a Tutaj utcai internáló helyre, ahol sikerült neki Altaival beszélni. Altai közölte vele, hogy Iszkaszentgyörgyről elektromos mérőműszereket, a külfejtési térképeket Sopronba szállította, ahol azok anyósánál, Hábermannénál /: Sopron, Várkerület 81. sz.:/ egy ládában vannak elfalazva. A láda hollétéről felesége tud, közelebbi adatokat adhat.

Iszkaszentgyörgyön, az óvóhely mellékvágyatában vannak - állítása szerint - a mélyművelés térképei elfalazva, amiről Sz. N. aknász tud.

A mérőműszerekről, teodolitról és szintezőről M. F. főaknász tud felvilágosítást adni.

Altai közölte még, hogy Bendét nem ő jelentette fel, hanem saját bevallása szerint Herman Kurt főhadnagy, a 9101-es sz. román munkásszázad parancsnoka. Iszkaszentgyörgyön pedig H. villanyszerelő, aki a nyilasok besúgója volt, mondta be a csendőröknek az adatokat, amelyek miatt Bendét letartóztatták.

1945. május 24.

*Z 330 Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt., Vezérigazgatóság, 10. csomó 179. tétel*

**Címkék:**

[Szálasi Ferenc](#) [2]

[alumínium](#) [3]

[bauxit](#) [4]

[ÁVH](#) [5]

[MASZOBAL](#) [6]

**Kiadás:** 5. évfolyam (2005) 2. szám

**Forrás webcím:** [https://www.archivnet.hu/gazdasag/egy\\_valosagos\\_antifasiszta\\_ellenallo.html](https://www.archivnet.hu/gazdasag/egy_valosagos_antifasiszta_ellenallo.html)

**Hivatkozások**

[1] [https://www.archivnet.hu/gazdasag/egy\\_valosagos\\_antifasiszta\\_ellenallo.html](https://www.archivnet.hu/gazdasag/egy_valosagos_antifasiszta_ellenallo.html)

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szalasi-ferenc>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/aluminiu>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bauxit>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/avh>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/maszobal>